

NOI DATE ŞI CONSIDERAȚII PRIVIND PLASTICA ANTROPOMORFĂ DIN AREALUL CULTURII COZIA-SAHARNA

Un loc aparte în cadrul culturii materiale și spirituale a monumentelor de tip Cozia-Saharna, din prima epocă a fierului, îl ocupă plastica antropomorfă. În pofida puținelor descoperiri, care în cele mai frecvente cazuri au avut un caracter ocazional, reprezentările figurinelor antropomorfe din mediul culturii Cozia-Saharna se evidențiază atât după formă, cât și după modul sau tehnica de ornamentare. Abordarea lor nu a constituit, însă, un subiect aparte al unui studiu special, cum ar fi în cazul pieselor similare, atestate în mediul culturii Gáva-Holihradý (Vasiliev 1985-1986; Малеев 1992, 16-20, обр. 5; Boroffka 1994; László 1996; Mareş, László, Niculică, Ignat 2008). Cercetarea plasticii antropomorfe din mediul Cozia-Saharna se limitează doar la o simplă introducere în circuitul științific a unor piese (Мельниковская 1954, 69, рис. 33; Niculiță, Niciu 2008, 219, fig. 10/8), sau la o analiză tangențială a acestora (Кашуба 2000, 337, рис. XXXIII/2, 3, 5, 7-10, 12-13).

Pornind de la această situație, în studiul de față încercăm să aducem unele contribuții la elucidarea acestui subiect.

Actualmente în mediul culturii Cozia-Saharna sunt cunoscute următoarele descoperiri ale plasticii antropomorfe:

1. Alcedar III, r-nul Șoldănești, așezare. Din stratul de cultură, atribuit orizontului Cozia-Saharna, provine un fragment de statueta antropomorfă de formă ovală cu secțiunea plată, ornamentată pe corp cu linii oblice incizate intersectate, care formează niște romburi (fig. 2/1). Dimensiuni: H-2,3 cm, L-2,5 cm, Gr-0,7 cm (Кашуба 2000, рис. CXV/12);

2. Țahnăuți, r-nul Rezina, așezare. În urma cercetărilor periegetice din anul 1952, de către O. Mel'nikovskaja pe perimetrul unor pete de cenușă („cenușare”) de pe suprafața așezării au fost recuperate două statuete întregi și cinci fragmente. După forma lor, piesele descoperite la Țahnăuți, pot fi separate în două grupe: **a.** Statuete în formă de vioară („idoles en violon”), care au secțiunea plată, corpul fiind separat în două părți bine delimitate: partea inferioară de formă ovală și partea superioară în formă de trapez, ce amintește reprezentarea schematică a capului (fig. 2/10). Dimensiuni: H-7,5 cm, L-4,5 cm, Gr-1 cm; **b.** Statuete cu corpul oval-alungit, subțiate spre partea superioară și secțiunea plată (fig. 2/4-9). Dimensiuni: H-11,5 cm, L-3,2 cm, Gr-1,7 cm. Prin decorul său, statuetele sunt perso-

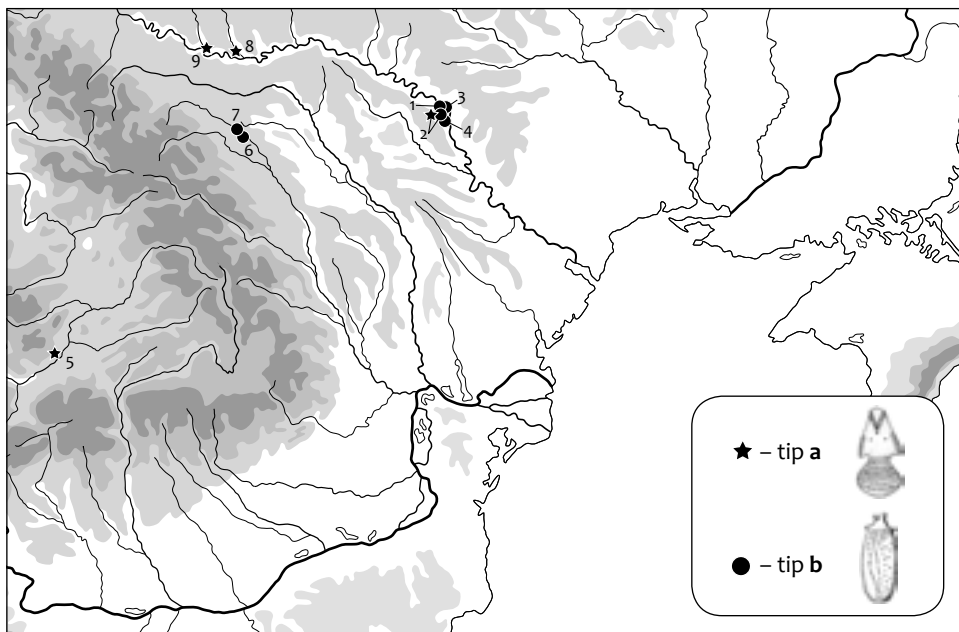

Fig. 1. Descoperiri ale plasticii antropomorfe în mediul culturii Cozia-Saharna și Gáva-Holihrady:
1 - Alcedar III; 2 - Țahnăuți; 3 - Solonceni-Hlinaia; 4 - Saharna-Țiglău; 5 - Teleac; 6 - Grănicești;
7 - Siret; 8 - Krivče; 9 - Lisičniki.

nalizate, fiind prezente inciziile și punctele adâncite, care redau detaliile mânilor, părului, îmbrăcămintei și a pieselor de podoabă (Мельниковская 1954, 69, рис. 33; Кашуба 2000, 337, рис. XXXIII/3, 5, 8-10, 12-13).

3. Solonceni-Hlinaia, r-nul Rezina, așezare. În urma investigațiilor arheologice, întreprinse între anii 1952-1953, din stratul de cultură a fost recuperat un fragment de figurină antropomorfă de formă ovală cu secțiunea plată. Decorul, reprezenta romburi hașurate cu linii oblice în ordinea tablei de șah, realizate prin incizare și puncte imprimate (fig. 2/2) (Кашуба 2000, 427, рис. LXXXV/26, 5, 8-10, 12-13).

4. Saharna-Țiglău, r-nul Rezina, așezare a culturii Cozia-Saharna. În decursul investigațiilor arheologice din anul 2007, în SI I, Gr. 4 a fost descoperit un fragment de statueta antropomorfă, ce avea corpul stilizat de formă ovală, ornamentat cu romburi hașurate, aranjate în ordinea tablei de șah (fig. 2/3). Gr-1,7 cm (Niculiță, Nicic 2008, 219, 230, fig. 10/8).

Date noi cu privire la reprezentările antropomorfe în plastica de lut a culturii Cozia-Saharna ne oferă o piesa descoperită recent la Saharna-Țiglău. Cu prilejul amenajării terenului agricol, pe perimetrul căruia este localizată așezarea de primă epocă a fierului, de către d-nul V. Lupașcu¹ a fost recuperată o figurină

¹ Ținem să mulțumim și pe această cale domnului Victor Lupașcu pentru posibilitatea analizei și publicării acestei piese.

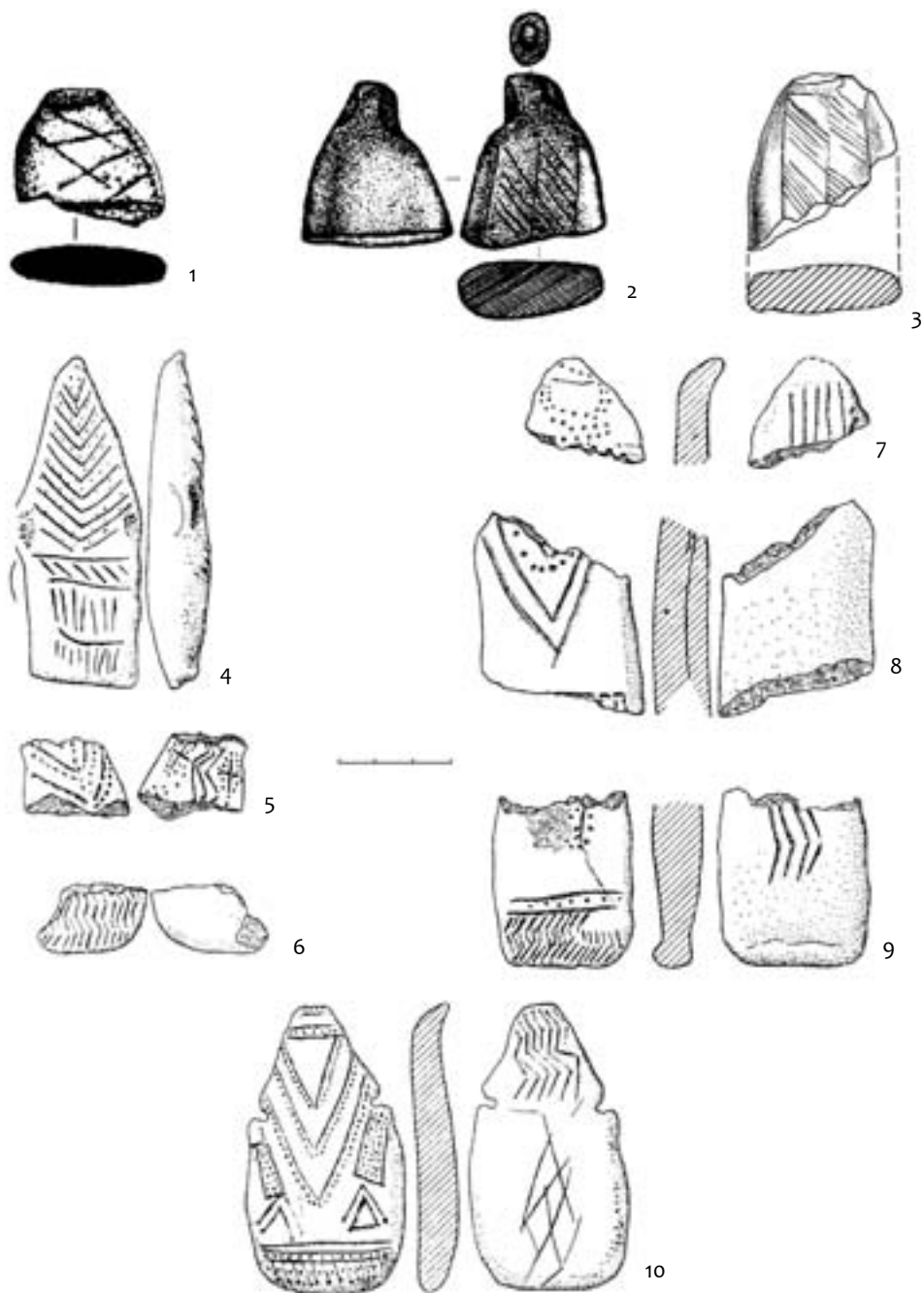

Fig. 2. Cultura Cozia-Saharna. Figurine antropomorfe: 1 - Alcedar III; 2 - Solonceni-Hlinaia; 3 - Saharna-Țiglău; 4-10 - Țahnăuți (1-2 - după Кащуба 2000; 3 - după Niculiță, Niciu 2008; 4-10 - după Мельниковская 1954). Scări diferite.

Fig. 3. Saharna-Țiglău. Statuetă antropomorfă (descoperire întâmplătoare).

antropomorfă (fig. 3). Piesa a fost confecționată dintr-o pastă de lut relativ bine preparată, având în calitate de adaos cioburi mărunte. Arderea este incompletă și neuniformă. Statueta poartă pe o parte urme de la ardere reducătoare, culoarea fiind neagră, iar pe cealaltă – cărămizie cu pete cenușii. Suprafața este netezită ușor. Prin forma sa, statueta are un aspect stilizat antropomorf, ea având corpul oval alungit, plat în secțiune cu partea de sus alungită în formă tronconică. Capul statuetei este reprezentat printr-o proeminență conică, ovală în plan, cu o cavitate în interior. La baza „gâtului” prin aceeași tehnică de alveolare sunt trase din corp, prin modelare, brațele schematice ale statuetei. Baza figurinei se subțiază spre partea inferioară. De la nivelul brațelor pleacă în jos trei șiruri oblice văluroase, aproape paralele, compuse din cerculețe imprimate cu ajutorul unui bețișor, restul spațiului fiind umplut haotic cu cerculețe imprimate. Dimensiuni: H-13,2 cm, L-8 cm, Gr-2 cm.

Analiza integrală a tuturor descoperirilor de figurine antropomorfe, atestate în mediul culturii Cozia-Saharna, permite evidențierea a două tipuri principale (fig. 1): **a.** în formă de „vioară” cu părțile superioară și inferioară bine delimitate; **b.** statuete cu un aspect oval-alungit, ce au baza rotunjită sau dreaptă cu unele părți anatomice (cap, brațe) stilizate. Ambele tipuri sunt bine reprezentate în orizontul culturii Cozia-Saharna de la Țahnăuți (fig. 1; 2/4-9). Piese provenite de la Alcedar III, Țahnăuți, Solonceni-Hlinaia și Saharna-Țiglău (fig. 1; 2/1-3; 3/a-c) pot fi atribuite celui de-al doilea tip. În această ordine de idei ne atrage atenția similitudinea atât după formă, cât și după decor a pieselor provenite de la Solonceni-Hlinaia și Saharna-Țiglău (fig. 2/2-3).

Un interes deosebit prezintă ornamentarea statuetelor din cultura Cozia-Saharna (fig. 2). Se remarcă similitudinea lor cu statuetele antropomorfe, descoperite la Lisičniki, Krivče, Teleac, Grănicești și Siret din arealul culturii Gáva-Holihradý (Maleev 1992; László 1996; Mareș, László, Niculică, Ignat 2008). De exemplu, în același mod stilizat este redat părul –prin benzi de linii incizate în formă de zigzag (fig. 2/9-10) (Мельниковская 1954, рис. 33/1, 7; László 1996, 354, fig. 2/4) sau prin benzi de linii paralele incizate (fig. 2/7) (Мельниковская 1954, Рис. 33/5; Maleev 1992, обр. 5/a; László 1996, fig. 1/3; 2/1). Atât la piesele de la Țahnăuți (fig. 2/4-5, 7-8, 10) (Мельниковская 1954, рис. 33/1-3, 5-7), cât și cele similare de la Lisičniki, Krivče, Teleac, Grănicești (Maleev 1992, обр. 5/a, r; László 1996, fig. 1/1, 3; 2/2, 5) au fost ornamentate cu linii incizate unghiulare și șiruri de puncte adâncite, prin care sunt reprezentate piesele de podoabă ale persoanelor întruchipate în aceste statuete. În opinia unor autori, acest decor ar imita perlele colierelor (László 1996, 352; Mareș, László, Niculică, Ignat 2008, 88, fig. 8), ce subliniază încă odată în plus apartenența feminină a statuetelor (Maleev 1992, 20-23). La fel, aproape identic sunt reprezentate detaliile straielor preistorice pe statuetele de la Țahnăuți și la cele din cultura Gáva-Holihradý. De regulă, prin linii incizate și șiruri de cerculețe este simbolizată o centură (László 1996, 352), sub care prin motive de benzi în formă de zigzag, linii oblice sau verticale paralele este reprezentată partea de jos a straielor (fig. 2/4, 6, 9-10) (Мельниковская 1954, рис. 33/1-2, 4, 7; Maleev 1992, обр. 5/a, в, д; László 1996, 356-357, fig. 1/3-5; 2/2, 5; Mareș, László, Niculică, Ignat 2008, fig. 8). Unele detalii ale hainelor preistorice, reprezentate pe statuetele antropomorfe din Europa de Sud-Est, după cum demonstrează cercetările etno-arheologice, persistă în tradiția populară și până astăzi (Bido 1998).

Înrudirea unor reprezentări ale plasticii antropomorfe din mediul Gáva și Cozia-Saharna a fost subliniată de mai mulți autori (László 1996, 359; Каушба 2000, 337; Kašuba 2003, 192), care în baza decorului incizat vegetal, le-au atribuit unor reprezentări feminine cu caracter cultic (cultul fertilității), specific perioadei timpurii a primei epoci a fierului (Vasiliev 1985-1986, 84; László 1996, 358; Maleev 1992, 20, 22; Boroffka 1994). Unii autori presupun, de asemenea, că statuetele antropomorfe din această perioadă puteau fi deteriorate intenționat, ca urmare a unor practici rituale sau cultice (Jugănaru 2003, 78; 2005, 45; Mareș, László, Niculică, Ignat 2008, 89), prin ce se explică, în cele mai frecvente, cazuri starea lor fragmentară.

Despre originea reprezentărilor antropomorfe în mediul Gáva au fost enunțate mai multe ipoteze. Unii cercetători puneau prezența statuetelor cu secțiunea plată în legătură cu o influență cicladică, venită prin filiera peninsulei Balcanice, având analogii directe pe teritoriul Ungariei actuale (Maleev 1992, 20). Alți autori, în baza unui studiu special al plasticii antropomorfe a culturii Gáva-Holihradý, apreciază răspândirea unor astfel de piese ca fiind o creație proprie a comunităților purtătoare de monumente Gáva-Holihradý (László 1996, 360).

În ceea ce privește statuetele de la Alcedar III, Solonceni-Hlinaia și Saharna-Țiglău, este necesar de evidențiat deosebirea lor după formă (vioară) și decor față de reprezentările antropomorfe descoperite la Țahnăuți și cele din cultura Gáva-Holihady. Excepție fac doar fragmentele de statuete identificate la Grănicești și probabil Siret, care au o formă oval-alungită (László 1996, 357, fig. 2/5; Mareș, László, Niculică, Ignat 2008, fig. 8). Decorul aplicat pe fragmentele de statuete descoperite la Solonceni-Hlinaia (fig. 2/2) și Saharna-Țiglău (fig. 2/3), compus din registre de câmpuri în formă de romburi hașurate în ordinea tablei de șah, poate fi frecvent recunoscut în repertoriul decorativ al vaselor culturii Cozia-Saharna (Кашыба 2000, рис. LXX/6; XCIII/12; XCV/26; CIX/4; Arnaut 2000, fig. 4/2; Iconomu 1996, fig. 12/6), motiv decorativ care persistă, mai ales, în așezările eponime Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 212, 216, fig. 4/19, 27; 7/11; 9/13, 16; 15/9) și Solonceni-Hlinaia (Кашыба 2000, рис. LXXXII/6; LXXXIII/5). Aceasta indica, probabil, prezența unor tradiții locale în plastica antropomorfă a culturii Cozia-Saharna. Statueta recuperată la Saharna-Țiglău (fig. 3), de asemenea, se deosebește după formă și tehnica de ornamentare de exemplarele cunoscute la Țahnăuți și în cultura Gáva-Holihady. Drept o analogie apropiată a decorului acestei piese poate fi invocată figurina descoperită la Petrușeni, care a fost atribuită perioadei de la sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului (Sava, Levițki 1995, 162, fig. 7/2).

În ceea ce privește datarea pieselor antropomorfe descoperite la Alcedar III, Solonceni-Hlinaia și Saharna-Țiglău, este necesar de evidențiat contextul descoperirii fragmentului de statueta de la Saharna-Țiglău (Gr. 4) și analogia lui cu o piesă similară de la Solonceni-Hlinaia, care ne oferă posibilitatea datării apriori a acestor statuete în a doua jumătate a sec. X a. Chr. - prima jumătate a sec. VIII a. Chr., perioada funcționării așezării din prima epocă a fierului de la Saharna-Țiglău (Niculiță, Nicic 2008, 207, 229). Aceluiași interval de timp îi corespunde probabil și exemplarul statuetei antropomorfe recuperate întâmplător la Saharna-Țiglău (fig. 3).

În pofida multiplelor analogii din Europa de Sud-Est, în cadrul plasticii antropomorfe a comunităților culturale din prima epocă a fierului din regiunea Nistrului Mijlociu se evidențiază o categorie de reprezentări antropomorfe, care după specificul formei sau a decorului par a fi de origine locală, prezentând o expresie originală a unor manifestări legate de viața spirituală a comunităților din arealul culturii Cozia-Saharna.

Bibliografie

- Arnaut, T. 2000, *Așezarea fortificată „Saharna Mare” – raion Rezina*. In: *Istro-Pontica*, Tulcea, 93-104.
- Boroffka, N. 1994, *Ein neues hallstattzeitliches Idol aus Teleac*, *Apulum* 31, 75-78.
- Bido, A. 1998, *Pagan Symbols in Albanian „Xhubleta”*. In: *The Thracians World at the cross-roads of Civilisations*, II, Bucharest, 701-712.
- Iconomu, C. 1996, *Cercetările arheologice din cetatea hallstattiană la Pocreaca-Iași*, *ArhMold XIX*, 21-56.
- Jugănar, G. 2003, *Coroplastica culturii Babadag*, *Peuce I(XIV)*, 75-90.
- Jugănar, G. 2005, *Cultura Babadag*, I, Tulcea-Constanța.
- Kašuba, M. 2003, *Periferia de est a complexului hallstattian timpuriu cu ceramică incizată și imprimată (secolele X-VIII î.e.n. în interfluviul Nistru-Siret)*. In: *Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic*, Chișinău, 183-210.
- László, A. 1996, *Sur la plastique antropomorphe de la Civilisation Gáva-Holihady*. In: *Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie Środkowej Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedlowi*, Krakow, 351-362.
- Mareș, I., László, A., Niculică, B., Ignat, M. 2008, *La plastique zoomorphe et antropomorphe de l'habitat hallstattien ancien de Siret (Dép. de Suceava)*, *Studia Antiqua et Archaeologica XIII-XIV*, 2007-2008, 81-111.
- Niculică, I., Niciu, A. 2008, *Habitatul din prima epocă a fierului de la Saharna-Țigla. Considerații preliminare*, *Tyragetia s.n. 1*, vol. II [XVII], 205-232.
- Sava, E., Levițchi, O. 1995, *Așezarea culturii Noua Petrușeni „La Cigoreanu” (Investigații de șanti-er din anul 1991)*. In: *Cercetări arheologice în aria nord-tracă*, I, București, 157-188.
- Vasiliev, V. 1985-1986, *Descoperiri arheologice cu semnificație cultică în așezarea din prima epocă a fierului de la Teleac (jud. Alba)*, *Acta Musei Napocensis XXII-XXIII*, 79-90.
- Кашуба, М. 2000, *Раннее железо в лесостепи между Днестром и Сиретом (культура Козия-Сахарна)*, *Stratum plus* 3, 241-488.
- Малеев, Ю. 1992, *Култова халщатска пластика от лесостепното Поднепровие*, *Археология* 2, 13-24.
- Мелюкова, А.И. 1982, *Новые данные о керамике типа Сахарна-Солончены в Молдавии*. В сб.: КСИА, вып. 170, 3-12.
- Мельниковская, О.Н. 1954, *Археологические разведки на поселении у с. Цахнауцы*. В сб.: КСИИМК, вып. 56, 69-75.

Neue Daten zur antropomorphischen Plastik der Cozia-Saharna-Kultur

Zusammenfassung

Im Areal der Cozia-Saharna-Kultur wurden mehrere Tonstatuetten der antropomorphischen Plastik entdeckt, die nach der Form zu den zwei Kategorien gehören können: **a.** Geige-förmigen Idols mit oberen und unteren gegliederten Körperteilen; **b.** Ovale-gestreckte Statuetten mit anatomisch stilisierten Körperteilen (Abb. 1).

Die erste Kategorie der antropomorphischen Idols der Cozia-Saharna-Kultur besitzen breite Analogien zu den ähnlichen Tonstatuetten, die im Areal der Gáva-Holihady-Kultur bekannt sind (Țahnauți - Abb. 1; 2/4-10). Die zweite Kategorie der antropomorphischen Idols sind durch Funden von Alcedar III, Solonceni-Hlinaia und Saharna-Țigla (Abb. 1; 2/1-3; 3/a-c) dargestellt, die nach Spezifik der Form und Verzierung eine lokale kulturelle Ursprung und eine originelle Äusserung des geistiges oder kultisches Leben im Areal von der Cozia-Saharna-Kultur beweisen könnten.

Abbildungsliste:

Abb. 1. Verbreitung der antropomorphischen Tonstatuetten in Cozia-Saharna- und Gáva-Holihady-Kultur.

Abb. 2. Cozia-Saharna-Kultur. Antropomorphische Idols: 1 - Alcedar III; 2 - Solonceni-Hli-naia (nach Кашуба 2000); 3 - Saharna-Țiglău (nach Niculiță, Nicic 2008); 4-10 - Țahnăuți (nach Мельниковская 1954), verschiedene Maßstäbe.

Abb. 3. Saharna-Țiglău. Antropomorphisches Idol aus Ton, Einzelfund.

Dr. Andrei Nicic, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: a_nicic@yahoo.com

Mihail Băț, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: mb_usm@yahoo.com